

Eörsi István Lukács Györgyről

Előadás
a főiskolán

Az elmúlt hónapokban a főiskolán számos olyan érdekes, színvonalas előadás, beszélgetés volt, amely a hallgatók és oktatók széles körét vonzotta. Ezek között az egyik legizgalmasabb, sok eredeti gondolatot felvillantó előadást **Eörsi István** írta, műfordító tartotta. A programot a Lukács György nevét viselő filozófiai tudományos diákkör szervezte. Olyan személyiséggel találkozhattunk, aki Lukács-tanítvány volt és mestere szintetizáló műveinek fordítója. Hogy mennyire fontos volt számára a Lukács-élmény, jelzi az, hogy Vezér Erzsébettel közösen interjút készített vele élete alkonyán.

Nehéz lenne fölírni a szellemes, gyakran önironikus előadás minden mozzanatát.

Először arról beszélt, hogy az elmúlt évtizedek politikai gyakorlatát, mely a marxizmust tüzte zászlajára, kudarcot vallott, s az olyan gondolkodó is, mint Lukács György a támadások kereszttüzébe került. Ezért is érdekes az, hogy **Eörsi** hogyan viszonyul a lukácsi életműhöz.

1986-ban Madisonban egy konferencián „A kényelmetlen Lukács” címmel tartott előadást.

— Egyre távolabb kerülök Lukáctól politikailag és esztétikailag, pontosabban az úgynevezett létező szocializmus és a modern művészet megítélésében. Szerettem és bámulatom azonban nemhogy csökken, inkább még növekszik is az időben. Eszerint a jelentős filozófus a költőhöz hasonlóan életművén kívül vagy inkább ennek közvetítésével egy típust is létrehoz saját hétköznapi énjéből, és ez a típus az emberek értékcskálájába behatolva olykor fontosabbá válhat a műveknél is. Olcsó példa volna most Szókratészre hivatkozni, hiszen ő mint igazán bölcs ember másokra hagyta a műveket, szegény Platónra, akinek írnia kellett éjt nappallá téve — ő csak a típpsal szolgált — mondta bevezetőjében. **Eörsi** napjaink úgynevezett „szakfilozófiában” éppen azt kifogásolja, hogy ezek elvesznek a részproblémákban, márpedig a rész nem alkalmas arra, hogy egy teljes személyiséget magába foglaljon.

Eörsi számára a Lukács-kérdés azért fontos, mert a nagy filozófus személyisége is példaértékű pozitív és negatív értelemben egyaránt. „Ha nem vagyok ott, akár föl is köthetnek.” Ezt a megdöbbentő mondatot 1955-ben mondta Lukács, amikor **Eörsi** kifogásolta, hogy hírhedt Madách-tanulmányával akaratlanul is hozzájárult *Az ember tragédiája* újbóli betiltásához. Az író szerint ez a mondat Lukács magatartásának „varázskecske” lehet. Állandó és pátoszmentes készség ez a különállásra, arra a másoknál alig tapasztalt benső szabadságra, függetlenségre az elismerés és siker szempontjaitól, a közvélemény nyomásától. Ez a tulajdonsága egész pályáján elkísérte.

De hát miért is kényelmetlen Lukács? „Megakadtam a torukon, se lenyelni nem tudnak, se kiköpni” — idézte föl az öreg Lukács egyik kedvenc mondását **Eörsi**. Mert valóban a marxista elmélet világszínvonalú képviselője volt, ezért aztán nem lehetett őt „kiköpni”, de elmélete olyan mértékben antiszotalista volt hogy „lenyelni” sem lehetett. Halála után úgy oldották meg ezt a problémát, hogy „államosították”, „kényelmessé tették”, „elhallgatták az igazi konfliktusait”. Az előadás egy másik igazán aktuális témája a következő volt.

Ma a legkülönbözőbb vélekedések forognak kőszáján a baloldalisággal kapcsolatban. Egy szellemes példával illusztrálta ezt az előadó: „Fiatal lányok elpirulnak, ha jobb társaságban azt a szót hallják, hogy Marx, mintha valami illetlenséget hallottak volna.” Ennek kényelmetlen és kínos okai vannak, hiszen az a társadalmi fejlődés, ami 1917 óta a Szovjetunióban, 1945 után Kelet-Európában

végbement, minden baloldali értékét lejáratott. **Eörsi** azt hangsúlyozta, hogy az ő értékrendszerében ezek az „államközpontú államok” a maguk centralizáltságával és felülről lefele való építkezésével minden egyebek, csak nem baloldaliak. Ezek diktatorikus, jobboldali államképződmények.

Szerinte Magyarországon az a dzsentroid és később horthysta Magyarország folytatódott, amelynek egyik kifejezője az író megfogalmazásában az, hogy „Kádár-apánk, Horthy-apánk és Ferenc Józsa-apánk még szerepüket tekintve is egymás folytatói”. Az úgynevezett „létező szocializmusok” képviselőinek pedig legitimitást adott a marxizmusra való hivatkozás, de igazából közönyösek voltak iránta.

Gyakorlatban telepleződött ezeknek a rendszereknek népellensége, sőt életképtelensége, melyre a következő példát hozta: Nem érdemes azon vitatkozni, hogy egy rendszer „jó”-e vagy „rossz”, hiszen ez olyan, mintha azt mondanánk, hogy „gyönyörű ez a ló, csak kár, hogy döglött, ha egyszer döglött, nem tud kocsi húzni”.

Ennek következtében az emberek fejében egy *ideológiai cső is bekövetkezett*. Ez viszont már igazságtalan a marxizmussal, illetve a marxista filozófusokkal szemben is, mert mint ahogy **Eddig „szőröstül-bőröstül” szeretni kellett őket, most „szőröstül-bőröstül” elvetni illik őket**. Mind a kettő ostobaság. **Eörsi** hozzáfűzte, hogy ő mint volt marxista, illetve mint olyan ember, aki a marxizmus befolyása alatt áll, éppen történelmi szempontból tartja mindkét nézőpontot abszurdnak. Eppen Marx dolgozta ki azt, hogy *minden ideológiai jelenség és azok igazsága is történelmi jellegű, nincsenek abszolút társadalmi igazságok*.

Az eddigi hivatalos „állásideológia” az abszolút igazság és „vallás” rangjára próbálta emelni nemcsak Marxot és Engelst, hanem Lenint, sőt még Sztálint is. Az elvetők pedig nem veszik tudomásul, hogy minden filozófia korhoz kötött, s a korrall együtt elvetik a legitimnek vélt filozófiát is.

Lukács — akárcsak a XIX. századi filozófusok, és talán egyedül a XX. századi gondolkodók közül, fönntartotta a *totalitás gondolatának igényét*. S amikor majd megszűnik ez a rossz hangulat mindennel szemben, ami marxizmus vagy baloldaliság vagy szocializmus, ki fog derülni, hogy ez az emberi gondolkodás kontinuitásában egy új lépcső, amelyet valóban neki köszönhetünk. Ugyanakkor sajnos Lukácsnak mindig volt egy olyan törekvése is, hogy összhangba hozza elméletét a nap követelményeivel, mégpedig nemcsak mindig a nap mélyebben vett követelményeivel, hanem olykor a párt taktikai követelményeivel is.

Az előadásában az író érdekes mozzanatok villantott fel Lukács és a közte lefolyt vitákból. Mester és tanítványa között főképpen a szocializmus megítélésében és esztétikai kérdésekben mutatkozott alapvető ellentét. **Eörsi** szerint az, *ami itt kialakult, nem a szocializmus*. Lukács szerint ez egy atipikus, eltorzult, szörnyű, ferde, nem klasszikus, de szocializmus. A viták végeredménye általában döntetlen volt, ahogy **Eörsi** ironikus jellemezte: „Ő okosabb volt, nekem meg igazam volt.”

Ezt a különös viszonyt jelenítette meg az író egy éppen most bemutatásra kerülő darabjában, amelynek a címe: „Az interjú”. Ez a darab azt a konfliktust ábrázolja, amelyet így fejez ki: „Az embernek úgy kell túlfélnie mesterén, hogy közben ne érezze árulónak magát”. Ezt érvényesnek tartja a napjainkban tartó rendszerváltásra is.

Nehéz úgy túlfélni magunkon, hogy mégse érezze az ember a maga harminc-negyven évét fölöslegesnek. Nem jók az olyan érzelmi reakciók, amelyek a magunk előtti tisztára

mosakvás vágásával az ellenkező végletbe csúsznak.

Ez mesterre és elméletre egyaránt igaz!

Eörsi saját életútjával kapcsolatban is tanulságos élményeket mondott el.

45 év után, kezdetben vakon hitt abban, hogy Magyarországon egy jobb, igazságosabb szocialista társadalom épül fel, ahol nem lesznek kizsákmányolók. De néhány év múlva — ahogy ő fogalmazta — „ráköszönt a valóság”. Az üres jelszavak mögött konkrét tapasztalatai kiábrándítólag hatottak rá. A Nagy Imre-féle reformkommunizmushoz csatlakozott, és 1956 után ezért több évig börtönben volt. *A börtönbe azután „bejött az egész nép*”. Munkások, parasztok, értelmiségiek, Rákosi baloldali ellenzéke, Szálasi jobboldali ellenzéke, régi horthysta miniszterek, mindenki.

„Egyszer csak ott valóban megnyílt előttem az ország is meg saját magam is, mert a börtönnek megvan az a jó tulajdonsága, hogy az embernek túl sok ideje van” — említette. Ott jött rá, hogy noha Lukács György valamennyi állítása a *létező szocializmusról megszépítő jellegű, de a kapitalizmusról szóló kritikája megfelel a valóságnak*. Nem arról van szó, hogy a kapitalizmusban rosszabb élni, mint az úgynevezett szocializmusban, hanem arról, hogy a demokrácia ott is fojmalis. Ez emberiség fennmaradása ott sincs biztosítva, mint ezt az atomipar, a környezetszennyeződések, továbbá a gazdasági struktúra antidemokratikus mechanizmusai is bizonyítják. Példaként felhozta, hogy tudjuk, miképpen választanak amerikai elnököt, de ki tudná megmondani, hogyan választják a Világbank elnökét. A Nemzetközi Valutaalap — amelytől most mi is függünk — szintén antidemokratikus struktúra, s a Világbankkal együtt hatalmas még nagyobb, mint a kormányoké. Ez a felismerés meggátolta azt, hogy egyszerűen úgy képzeljem el, hogy ha ezt a rendszert el-

söpörjük, akkor egyszerűen a másikat kell választani, és minden problémánk megoldódik.

A *társadalomtudományok szerepéről* is megkérdezték az előadót. Az elmúlt negyven évben az vezérelte a társadalomtudományokat hivatalosan — nem minden társadalomtudóst —, hogy a valóságot az óhajokhoz és tételekhez igazítsák.

Kimondták például, hogy „az életszínvonal emelkedik”, és akkor olyan szociológiai felméréseket kellett beadni, amelyek ezt igazolták. Amikor pl. Kemény István bebizonyította az ellenkezőjét, hogy „a szegénység fejlődik” — noha a pártközpont rendelkezése készítette a tanulmányt —, akkor kirúgták az állásából, és „kiszekirozták” az országból. A társadalomtudományoknak tehát volt egy hitvédelmi szerepe. Ezzel szemben most *ezeknek a tudományoknak vissza kell találni a valósághoz, és ahhoz minden létező szellemi fegyvert föl kell használni*. Minden elmélet próbaköve az, hogy segítségével mennyi valóságot lehet felölelni.

A beszélgetés befejező részében arról esett szó, hogy *miként lehet összeegyeztetni a politikai szerepvállalást az írói tevékenységgel*. Esterházy Péter úgy fogalmaz, hogy „mihelyt az író politizálhat, ne politizáljon”. **Eörsi** szerint ez nagyon szellemes, kellemes is hallgatni, de nem igaz. Mert a politizálást nem másoktól kell függővé tenni, hanem attól, hogy az író számára mi a fontos. Amikor ugyanis egy lírai mondanivaló gyökere politikai, az már nem politikai, hanem morális küldetés. Ő úgy gondolja, Adyra hivatkozva, hogy akiknek a mondanivaló leglényege ilyen etikai értelemben vett politikai elkötelezettség, azoknak öncsonkítás lenne lemondaniuk a politikáról.

Lőrinczné Thiel Katalin
Loboczy János

